

**к.е.н., доцент Буга Н. Ю.,
старший викладач Гавриленко Н.В.
ППІ НУК імені адміралаМакарова**

Методика обліку та формування облікової політики на малих підприємствах Миколаївського регіону

Система бухгалтерського обліку підприємства призначена для збору, обробки облікової інформації та її наступного представлення у фінансовій та іншій звітності. Традиційно до складу облікової системи відносять облікову політику, форму бухгалтерського обліку та спосіб обробки облікової інформації.

Поняття «облікова політика» (accounting policy) у міжнародну практику обліку офіційно введено в 1975 році з виходом Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку МСБО 1 «Розкриття облікової політики», а в Україні узаконено в процесі реформування бухгалтерського обліку. Необхідність цього виникла у зв'язку з відходом України від жорсткої державної регламентації фінансової звітності і введенням національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку П(С)БО, адекватних Міжнародним стандартам обліку.

Дослідженню процесу організації обліку та формуванню облікової політики свої праці присвятили багато відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: М. Білуха, Ф. Бутинець, П. Гарасим, М. Дем'яненко, В. Завгородній, А. Загородній, Г. Кірейцев, А. Кузьмінський, В. Лень, Ю. Литвин, В. Оленко, В. Пархоменко, А. Пилипенко, М. Пушкар, В. Сопко, П. Хомин, О. Шмігель та інші. Серед зарубіжних науковців варто виділити розробки О. Амата, Х. Андерсона, Дж. Блейка, К. Друрі, Д. Колдуелла, Б. Нідлза та інших.

Для того, щоб в повному обсязі розкрити всі аспекти формування облікової політики підприємства, необхідно розглянути її в контексті

організації бухгалтерського обліку, оскільки це є методична стадія організації обліку процесу.

А.А. Пилипенко та В.І. Отенко. Особливої уваги заслуговує пропозиція щодо залучення до цього процесу фахівців різних структурних підрозділів [1, с.134]. За цією схемою варіанти положень про облікову політику від головного бухгалтера повинні передаватись для розрахунку варіантів облікової політики головному економісту далі інформація надається групі аналітиків (консалтингова фірма) для оцінки варіантів організації виробництва. Після кожного етапу обробки варіантів розрахунки подаються заступникові директора з економіки та фінансів або керівнику підприємства (в залежності від структури управління). Завершальним етапом є вибір оптимального варіанту для підприємства.

Як бачимо такий підхід є досить трудомістким та, за рахунок залучення послуг консалтингової фірми, ресурсномістким, що для сільськогосподарських кооперативів є не завжди прийнятним. Однак, за такого підходу можна бути впевненим у якості та ефективності розробки облікової політики.

Лень В.С. класифікує облікову політику відповідно до користувачів фінансової звітності [2, с.192-222]. В зв'язку з цим він виділяє три види облікової політики щодо: фінансової звітності, податкових відносин, отримання даних управлінського обліку. Також наводить основні елементи облікової політики відносно П(С)БО, цей перелік є досить деталізованим і, на наш погляд, може використовуватись різними підприємствами з врахуванням галузевих особливостей. Проте, даний підхід до формування облікової політики обмежується лише висвітленням наявних варіантів, які дозволяє обирати законодавство.

Проведений аналіз показав, що більшість фахівців пов'язують облікову політику зі способом ведення бухгалтерського обліку, обраним підприємством відповідно до умов його господарської діяльності. Існують й інші, близькі за змістом визначення. Узагальнюючи їх, слід констатувати, що

процес формування облікової політики – це надана законом можливість суб'єкту господарювання самостійно здійснювати у межах правового поля облікову діяльність, яка включає сукупність принципів, методів та процедур здійснення первинного спостереження, аналізу, поточного групування, підсумкового узагальнення фактів господарської діяльності, складання та подання фінансової звітності. Ці процеси підпорядковані економічній політиці держави і мають сприяти підвищенню її пріоритету на міжнародному рівні.

У Законі України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 01.06.1999 р. термін “облікова політика” вживається у значенні: “сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання і подання фінансової звітності” [3, с.3]. Пункт 6 МСБО 1 визначає облікову політику як “сукупність принципів, основ, домовленостей, правил та процедур, які приймаються керівництвом при складанні та поданні фінансових звітів” [4, с. 65]. Таким чином, основне призначення облікової політики, яку приймає підприємство – максимально адекватно відобразити діяльність підприємства, сформулювати повну, об'єктивну і достовірну інформацію про неї для цілей ефективного регулювання цієї діяльності в інтересах зацікавлених осіб.

Розробка і реалізація облікової політики пов'язані із практичним здійсненням бухгалтерського обліку на малому підприємстві. Із існуючих декількох способів ведення бухгалтерського обліку, підприємства повинні обирати та застосовувати ті, які найкраще забезпечують обліковий процес та сприяють формуванню повної і достовірної інформації про фінансовий стан підприємства. Облікова політика формується шляхом вибору способів ведення бухгалтерського обліку із тих, які допускаються нормативними документами. Проте нині спостерігається формальний, вузькоспрямований підхід до формування облікової політики, який зводиться до складання фінансової звітності відповідно до загальних вимог П(С)БО та потреб зовнішніх користувачів.

Для вивчення стану організації і впливу облікової політики на процеси господарювання нами було проведено анкетне обстеження малих та середніх підприємств різних галузей і форм власності. Результати обстежень показали, що на більшості з них (79,1%) визначено місце облікової політики в сукупному управлінському процесі. На думку значної кількості (23,3%) обстежених підприємств, переважно таких як ВАТ «Первомайський авторемонтний завод», ТОВ «Вежа»(м. Южноукраїнськ), облікова політика суттєво впливає на визначення шляхів розвитку підприємства. Решта підприємств вважають, що облікова політика на вирішення згаданої проблеми впливає так: середньо (39,4%); слабо (18,6%); зовсім не впливає (18,7%). Останнє стосується, передусім, державних і збиткових підприємств. Це зумовлено як відсутністю достатнього практичного досвіду управління в ринкових умовах, так і недосконалістю законодавчого урегулювання даного питання, а також недостатнім вивченням цієї проблеми науковцями.

Вивчення змісту облікової політики малих підприємств Миколаївської області показує, що керівництво визначилося з методами та процедурами обліку, проте на переважній більшості з них наказ про облікову політику відсутній. На тих малих підприємствах, де є накази про облікову політику вони відрізняються обсягом та змістом. Так, у ТОВ «Біг Натс» (м. Первомайськ) наказ «Про облікову політику» займає три сторінки, а у МКП НТЦ «Ротор» (м. Первомайськ), маючи назву «Про облікову політику та організацію бухгалтерського обліку» – півтори сторінки. Ознайомившись із змістом облікової політики двадцяти восьми малих підприємств Миколаївської області, слід зазначити, що основним недоліком є неповне розкриття положень облікової політики. У наказах в основному розкриті положення облікової політики щодо:

- амортизації основних засобів, нематеріальних активів;
- тривалості операційного циклу;
- організації аналітичного обліку товарно-матеріальних цінностей;
- складу малоцінних і швидкозношуваних предметів;

- форми бухгалтерського обліку;
- резервів сумнівних боргів та майбутніх витрат і платежів.

Ні в одному з розглянутих наказів не зазначений склад статей аналітичного обліку загальновиробничих витрат (змінних та постійних), бази розподілу загальновиробничих витрат, перелік статей адміністративних витрат та витрат на збут.

Розглянувши зміст положень облікової політики малих підприємств, що вивчались, можна зробити такі узагальнення:

- термін використання нематеріальних активів визначають по кожному об'єкту окремо, амортизацію нараховують прямолінійним методом;
- нарахування амортизації основних засобів здійснюється прямолінійним методом або методом зменшення залишку;
- оцінку запасів при відпуску у виробництво чи при іншому вибутті здійснюють за середньозваженою собівартістю;
- нарахування зносу оборотних малоцінних швидкозношувальних предметів здійснюється у розмірі 100 % балансової вартості таких предметів при передачі їх зі складу в експлуатацію;
- оцінка запасів в роздрібній мережі здійснюється за цінами продажу.

Крім цього має місце не повне та нечітке формулювання положень облікової політики. Так, у наказі фірми “Укр-Євроресурс”(ст. Кам'яний Міст Первомайського району) у п. 4. щодо виробничих запасів зазначено лише таке: “Затвердити на підприємстві порядок ведення обліку окремих господарських операцій: оцінку запасів, сировини, палива. При відпуску у виробництво чи іншому вибутті, облік здійснювати за методом середньозваженої. Оцінку запасів, товарів для торгівлі здійснювати за цінами продажу”. На нашу думку, цей пункт слід доповнити наступним змістом: “Визнання та первісну оцінку запасів (матеріалів, сировини, палива, комплектуючих виробів, товарів) здійснювати залежно від шляхів надходження запасів на підприємство згідно з П(С)БО 9 “Запаси”. Обліковою одиницею бухгалтерського обліку запасів вважати найменування запасів.

При складанні балансу здійснювати оцінку запасів та відобразити в бухгалтерському обліку і звітності за найменшою з двох оцінок – первісною вартістю чи чистою вартістю реалізації. Транспортно-заготівельні витрати, що входять до первісної вартості запасів, придбаних за плату, безпосередньо включати до собівартості запасів”.

Виходячи з наведеного вище, ми пропонуємо малим підприємствам у доповнення до існуючої практики формування облікової політики, наступне:

- відобразити в повному обсязі усі необхідні положення облікової політики;
- при визначенні положень облікової політики обирати найпростіші методи і процедури із передбачених положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку;
- зазначати рахунки, які використовуються для узагальнення інформації про витрати;
- зафіксувати склад статей аналітичного обліку витрат.

Ми визначили основні методологічні та організаційні питання ведення бухгалтерського обліку на малих підприємствах. Вони представлені у табл. 1

Аналіз різних методичних аспектів обліку витрат для суб'єктів малого підприємництва, які виготовляють продукцію, виконують роботи та надають послуги показує, що при застосуванні одного з трьох варіантів, відповідно до якого усі прямі операційні витрати, які формують собівартість продукції (робіт, послуг) з відображенням по рахунку 23 в кінці кожного місяця навіть за наявності незавершеного виробництва списуються. Це створює умови до того, що собівартість реалізованої продукції виявляється завищеною, а оцінка незавершеного виробництва заниженою. Ми вважаємо, що при обліку витрат повинен дотримуватись принцип нарахування та відповідності доходів і витрат. Тому вартість нереалізованої продукції не слід відобразити на рахунку 79. У зв'язку з цим ми підтримуємо пропозицію окремих науковців про те, що сума витрат за виготовленою, але нереалізованою продукцією повинна накопичуватись на рахунку 26 “Готова продукція”.

Основні положення методології та організації обліку на малих підприємствах щодо яких приймаються рішення керівництва

Об'єкт	Зміст положення відповідно до законодавства	Нормативний Документ
Методологічні аспекти обліку		
План рахунків бухгалтерського обліку	Ведення обліку методом подвійного запису. На підставі плану рахунків бухгалтерського обліку малі підприємства розробляють робочі плани рахунків залежно від умов фінансово-господарської діяльності, потреб обліку та управління	План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва
Оцінка нематеріальних активів, запасів, доходу, витрат, основних засобів, фінансових інвестицій, зобов'язань, дебіторської заборгованості	Положення (стандарти) бухгалтерського обліку 7,8,9,10,11,12,15,16	
Організаційні аспекти обліку		
Організаційна форма бухгалтерської служби (роботи)	Бухгалтерський облік здійснюється: - бухгалтерською службою (відділом); - бухгалтером; - відповідальним спеціалістом; - власником (керівником); - спеціалізованою організацією (аудиторською службою).	Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні".
Форма бухгалтерського обліку	Спрощена: - проста, без використання реєстрів обліку майна підприємства; - форма обліку з використанням реєстрів обліку майна малого підприємства. Журнальна	Вказівки про склад та порядок заповнення облікових реєстрів малими підприємствами. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні".
Оформлення первинних та зведених облікових документів	Паперові носії Машинні носії	- // -
Спосіб обробки економічної інформації	Ручний Комп'ютеризований Частково комп'ютеризований	- // -
Внутрішньо-господарський контроль	Керівництво малого підприємства самостійно розробляє систему внутрішньогосподарського контролю	- // -

Розглянувши інший варіант обліку витрат (за П(С)БО 25 та Планом рахунків бухгалтерського обліку для суб'єктів малого підприємництва), ми вважаємо, що він для виробничих малих підприємств не прийнятний. Отже виявляється, що для суб'єктів малого підприємництва, які здійснюють виробничу діяльність та мають значну суму незавершеного виробництва є доречним ведення бухгалтерського обліку в загальному порядку. Таким чином, ми пропонуємо, щоб у наказі про облікову політику керівництво підприємства вказувало, який саме варіант визначення фінансового результату застосовується.

Нами було проведено дослідження форм обліку, які практично застосовуються на малих та середніх підприємствах Миколаївської області. Для цього вивчались регістри аналітичного і синтетичного обліку підприємств малого бізнесу, що займаються різними видами діяльності. Аналіз показує, що на малих підприємствах бухгалтерський облік ведеться за тими формами, які рекомендовані для них нормативними документами. В основному використовується спрощена форма обліку. Так, за нашими даними у 2010 році її застосовували на 54 % із малих підприємств, що досліджувались, причому ця форма обліку переважала і у 2007 році. На частині підприємств малого бізнесу має місце застосування журнальної форми обліку.

Не зважаючи на просту методичну будову, проста форма обліку не набула широкого використання на малих підприємствах Миколаївщини. Так, із двадцяти восьми малих підприємств м. Первомайська, м. Вознесенська, м. Южноукраїнська, м. Нової Одеси на яких ми досліджували форми обліку, ця форма застосовувалась лише на трьох з них. Ми це пов'язуємо з тим, що вона є найбільш адекватною для тих підприємств, які мають незначний господарський оборот та здійснюють один вид діяльності.

Перевагою цієї форми обліку є відносна простота ведення, хоча вона вимагає відповідних знань бухгалтерського обліку, так як записи здійснюються методом подвійного запису відповідних бухгалтерських

рахунків, а отже потрібна професійна підготовка осіб, які ведуть облік. Ця обставина практично унеможлиблює ведення бухгалтерського обліку власником малого підприємства. Кількість облікових регістрів при цій формі обліку обмежена, що можна оцінити позитивно. Крім Книги обліку господарських операцій оформляють також інші облікові регістри, наприклад відомість обліку заробітної плати, касову книгу та інші.

Таким чином, на даному етапі розвитку нашої держави, власники малих та середніх підприємств Миколаївського регіону не приділяють належної уваги обліковій політиці підприємства, що негативно впливає на процес ведення бухгалтерського обліку і функціонування підприємств в ринкових умовах господарювання. Тому тема облікової політики залишається актуальною і потребує подальших досліджень.

Список літератури

1. Пилипенко А.А. Організація обліку і контролю: підручник / А.А. Пилипенко, В.І. Отенко. – Х.: Видавничий Дім "ІНЖЕК", 2005. – 424 с.
2. Лень В.С., Гливенко В.В. Бухгалтерський облік в Україні: основи та практика: Навчальний посібник – К.: Центр навчальної літератури. – 2008.– 608 с.
3. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999р. № 996 – XIV(зі змінами і доповненнями).
4. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку / Пер. з англ. за ред. С.Ф.Голова. - К.: ФПБАУ, 1998. - 736 с.
5. Гавриленко Н. В. Вплив податкового навантаження підприємницької сфери на національну економіку //Науковий вісник. – 2007. – №. 3. – С. 40.
6. Гавриленко Н. Порівняльний аналіз роботи за альтернативними способами оподаткування малих підприємств. Актуальні проблеми економіки. 2007. № 12. С. 42–53.
7. Гавриленко Н. Податкова система : навчальний посібник. Львів : Новий Світ – 2000, 2007. 328 с.
8. Гавриленко, Н. В. Роль податкових стимулів у діяльності малих підприємств / Н. В. Гавриленко // Вісник соціально-економічних досліджень ОДЕУ: зб. наук. пр. – Одеса : ОДЕУ, 2008. – № 30. – С. 91–96.
9. Буга, Н. Ю. До и после 1 апреля 2011 года: бухгалтерский и налоговый учет / Н. Буга, Н. В. Гавриленко // Бизнес Информ. – 2011. – № 10. – С. 103–106.

10. Гавриленко, Н. В. Порівняльний аналіз доцільності роботи за альтернативними способами оподаткування малих підприємств / Н. В. Гавриленко // Матеріали наук.-техн. конф. "Економічні проблеми розвитку регіонів". – Первомайськ : ППІ НУК, 2009. – С. 4.
11. Гавриленко Н.В. Застосування фінансової звітності для оцінки податкового тягаря малих і середніх підприємств Миколаївського та Одеського регіонів / Н.В. Гавриленко// Вісник Хмельницького національного університету. –2010. – № 3. – с. 26-29.
12. Гавриленко, Н. В. Податкове стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності / Н. В. Гавриленко // Матеріали наук.-техн. конф. "Економічні проблеми розвитку промисловості регіону". – Первомайськ : ППІНУК, 2009. – С. 43–48.